

KASZMÁN-SARÓKA LILIÁNA

AZ ÉLMÉNYPEDAGÓGIA KULISSZÁI MÖGÉ TEKINTVE (1. RÉSZ)

AZ ÉLMÉNYPEDAGÓGIA ÉS AZ ÉLMÉNYKÖZPONTÚSÁG MEZSGYÉJÉN

Az élménypedagógia fogalma még a mai napig félreértésekhez vezet, ugyanis gyakran keverik az élményközpontú tanítás fogalmával. Persze, a kettő nem áll egymástól távol: élménypedagógia nincs élményközpontúság nélkül, de az élménypedagógiai folyamatok egyes alapfeltételeinek nem feltétlenül kell megjelenniük az élményközpontú tanításban.

Mind az élménypedagógiai foglalkozásoknak, mind az élményközpontú tanításnak az alapja az élmény, ami már a megnevezésből is egyszerűen kikövetkeztethető. Mit nevezünk élménynek? Mi számíthat az iskolai környezetben vagy a tanítás során élménynek?

Az egyes impressziók hatása egyénenként változó, mégis összesítve kijelenthetjük, hogy minden olyan újszerű inger, mely érzékszerveikre és agyukra is hatást gyakorol, ami nem megszokott feladatot, illetve kihívást jelent, az valamiféle élményt okoz a diákoknak is az iskolai környezetben. Az osztályllyal vagy csoporttal való közös munka, a kollektív igyekezet, a megfelelő megoldások keresése, az alternatív lehetőségek közös próbálgatása szintén az élmények egyik forrása lehet. Bizonyos közösségekben már az is a meglepetés erejével hathat, ha a tanárok kíváncsiak a diák véleményére és azt el is fogadják.

Ezért ahhoz, hogy hatásos élményalapú órát, akár szakkört tudjunk tartani, fontos szempont, hogy bizonyos szinten ismerjük azokat a diákokat, akik a célcsoportját alkotják a tervezett foglalkozásoknak, folyamatoknak. Mindenképpen előnyünk származhat abból, hogyha tudjuk, mi az, ami újszerűen hathat az adott osztály, csoport életében. Ezenfelül azért is kedvező ez, mert akkor személyre szabott célokat is meg tudunk fogalmazni, ezzel is növelve a tanulás hatékonyságának valószínűségét.

De mégis mi az, ami a két fogalmat, az élménypedagógiát és az élményközpontú tanítást megkülönbözteti egymástól? Hogy ezt meg tudjuk határozni, alaposabban vizsgáljuk meg az

élmény, illetve az élménypedagógia és élményközpontú tanítás fogalmát.

AZ ÉLMÉNY ÉS A FLOW FOGALMA

Ingerek, impressziók és élmények. Rutinjainkat és mindennapi teendőinket áthatják az élmények, legyen szó pozitív vagy negatív élményekről. Talán nem erős kifejezés, ha azt mondom, hogy a 21. század az élmények és a katarzist okozó tevékenységek keresésének jegyében kezdi el arra bízni az embereket, hogy olyan munkát és foglalkozást keressenek, amit szeretnek és élveznek. De az ilyen fajta jóérzés vagy boldogság keresése nem mai találmány.

Időszámításunk előtt a 4. században Arisztotelész, a görög tudós és filozófus tanulmányozta a legfőbb jó, a boldogság jelentését. A *Nikomakhoszi Etika c.* könyvében – melyet halála után adtak ki tanítványai – fogalmazza meg, hogy minden gondolkodó belátja, az ember számára a legfelsőbb jó egy és ugyanaz, és „ami az elnevezést illeti, ebben jóformán mindenki egyetért: boldogságnak nevezi a nagy tömeg éppúgy, mint a műveltek.” Viszont a boldogság definíálásában már nem értenek egyet azok a gondolkodók, akiknek műveit vizsgálta Arisztotelész, ezért életformák szerint próbálta megtalálni, mit jelenthet egyes embereknek a boldogság.

Azon pozitív érzelmek, melyeket a boldogsághoz kapcsolunk, egyénenként eltérőek lehetnek, de az egyetemesen mindenkire érvényes, hogy ezen érzelmek katalizátora egy cselekvés, egy folyamat, egy inger, impresszió is lehet. Ezt a boldogságérzést vizsgálja évek óta az erdélyi származású Csíkszentmihályi Mihály.

Csíkszentmihályi negyedszázados kutatásai és tanulmányai alapján arra jutott, hogy amikor cselekedeteinket tudatosan irányítva, átszellemülve, időérzékünket elvesztve munkálkodunk valamin – legyen szó zenélésről, játékról, hivatásunk végzéséről –, olyannyira feloldódunk annak élményében, hogy

adat, akkor jött a legtöbb ellenkezés a szülők részéről. Amikor terheljük a gyereket, az a baj, hogy a szülőket terheljük. Amíg a pedagógus együtt tud dolgozni a gyerekekkel, azzal semmi baj nincs, amikor ebbe a szülő is be akar avatkozni, akkor lesz baj.

■ Mivel telnek a versenyszervezésen kívül az órarend nélküli napjaid?

■ Két éve kántorkodom, orgonázom a templomban, ez utóbbit még ma is tanulom. Olvasás mindig van az életemben, a tanítókórus is elég sok időmet elveszi: kottákat írok, fénymások, és 1983 óta vezetem a krónikát.

■ Úgy hallottam, hogy a már megjelent önálló köteteid után megint lapul valami a fiókban...

■ Igen (mondja szerényen nevetve), egy oral history jellegű kortörténettel foglalkozom egy különleges család szemüvegén keresztül.

■ Két éve nyugdíjas vagy. Nem hiányzik az iskola?

■ A tanítás maga nem hiányzik. A gyerekek igen. A matematika sem hiányzik, mert a versenyen keresztül tartom a kapcsolatot a kollégákkal is. Hívtak még tanítani, de három indokom is van, hogy miért nem megyek. Először: a rengeteg bürokrácia! Aztán egyre rosszabb a szülők hozzáállása, amin én nem tudok változtatni. A harmadik indokom pedig a legneveltebb: megszoktam, hogy mindennap nyolckor kelek.

■ Köszönöm a beszélgetést!

a tevékenységet minden más feltétel nélkül folytatni szeretnénk. Ezt a típusú élményt nevezte meg Csíkszentmihályi a *tökéletes élménynek*, és a jelenséget magát *flow*-nak, vagyis *áramlatnak*. (Csíkszentmihályi 2010)

Csíkszentmihályi *Flow* c. munkájának *A figyelem mint pszichikai energia* c. fejezetében részletesen taglalja a figyelem működésének mikéntjét. A figyelmünk egyik főbb feladata meghatározni, hogy mi lesz az, ami tudatunkban feltűnik, mi az, ami onnan kiszorul. Mivelhogy a figyelemnek emellett olyan további feladatokat is el kell végeznie, mint az emlékezés, gondolkodás, érzés és döntéshozatal, ezért érdemes *a figyelemre úgy gondolunk, mint pszichés energiára*. (Csíkszentmihályi 2010) A figyelem felett kontrollunk van, és rajtunk múlik, hogyan fektetjük be ezt a forrást, mely Csíkszentmihályi szerint a legfontosabb eszközünk az élmények minőségének javításában.

Vajon miért játszik nagy szerepet a figyelem, az összpontosítás a tökéletes élmény elérésében? „Életünk legszebb élményei nem passzív, befogadó, ellazult állapotban érnek bennünket – noha az ilyenek is lehetnek élvezetesek, ha keményen megdolgoztunk értük. A legszebb pillanatok általában akkor következnek be, amikor valaki testi vagy szellemi teljesítményét megfeszített akarattal a végletekig fokozza, hogy véghezvigyen valamilyen nehéz, de fontos feladatot. A tökéletes élmény tehát olyasvalami, ami nem csak úgy megtörténik velünk, hanem inkább mi hozzuk szándékosan létre.” (Csíkszentmihályi 2010) Mindemellert ha a figyelmünk egy meghatározott területre vagy meghatározható célokra irányul, a tudatos cselekvés elménket

rendezetté teszi, hisz gondolataink, szándékaink mellett az összes érzékszervünk ugyanarra a tevékenységre irányul.

Viszont a tökéletes élmény elősegítéséért céljaink, elhatározottságunk és összpontosításunk mellett további feltételek bebiztosításával tudunk tenni, ez persze nem jelenti azt, hogy egyes tényezők nem alakulhatnak ki akaratumkon kívül, környezetünkből adódóan. Csíkszentmihályi kutatócsoportja nyolc alapvető elem jelenlétét figyelte meg a kutatások során; a felsorolt elemek azok, melyek egyes örömteli élményekről való elbeszélésekben legtöbbször előfordultak. A kutatás eredményeként arra jutottak, hogy a nyolc elem közül akár már egy jelenléte mellett is megjelenhet az örömteli tevékenység és élmény:

1. A tevékenység elvégzése alatt összpontosításra képes az egyén.
2. Az egyén a tevékenység során tisztában van a tevékenység világos céljaival.
3. A tevékenység elvégzésére valós esély adódik a körülményeket tekintve, avagy a cél elérhető, teljesíthető.
4. A tevékenység közben azonnali visszacsatolást, visszajelzést kap az egyén.
5. Saját elhatározásból cselekszik az ember, erőlködés nélkül, elkötelezettséggel, elhivatottsággal, akár a mindennapi aggodalmakat is félretéve.
6. A saját cselekedet és tevékenységet az egyén képes kontrollálni.
7. Megszűnik a léttel való foglalkozás, paradox módon azonban az áramlatélmény után az énézés még erősebben tér vissza.
8. Az egyén időérzékelése megváltozik. (Csíkszentmihályi 2010)

Ezen elemek elősegítésével az öröm olyan mély érzése is kialakulhat adott

tevékenységek során, melyet megtapasztalva „az illető azt érzi, minden fáradságot megér pusztán az, hogy átélheti.” (Csíkszentmihályi 2010)

Ezekre odafigyelve olyan örömteli élményeket élhetünk át, melyek megközelítik a tökéletes élmény, avagy az áramlatélmény jelenségét, ezért tanárként is igyekezzünk megteremteni azt a környezetet, melyben a diákok is elérhetik ezt az állapotot.

Csíkszentmihályi példaként az olvasást is az örömteli tevékenységek közé sorolja. Ha a fenti elemeket megvizsgáljuk, beláthatjuk, hogy az olvasás igényli a figyelem összpontosítását, s mindamellert, hogy a célja is világos az egyén számára, ismerni kell az írott nyelv szabályait. „Az olvasáshoz szükséges felkészültség nem csak az írni-olvasni tudást foglalja magában, de azt a képességet is, hogy a szavakat képekké alakítsuk.” (Csíkszentmihályi 2010) Ezenfelül az olvasmány történelmi és kulturális környezetének felismerése, az olvasottak értékelése és bírálata, a különböző olvasati lehetőségek felfedezése, a befogadóvá való alakulás olyan képességek, melyeknek aktivizálása már kihívást jelent. A tökéletes élmény egyik központi eleme, hogy fontosságát, tartalmát önmagában hordozza.

Legyen szó élménypedagógiai foglalkozásról vagy élményközpontú tanításról, mindkét esetben érvényesül az élmény Csíkszentmihályi-féle felfogása.

AZ ÉLMÉNYPEDAGÓGIA FOGALMA

Az élménypedagógia minden esetben egy közvetlen élményt, egy tapasztalatot használ fel alapként a tanuláshoz. Matthew D. Liddle „cselekedve/tevékenykedve tanulásként” jegyzi a

fogalom értelmét: „A tanuláshoz olyan aktív formája ez, amely a résztvevők közvetlen tapasztalatát elsődleges információforrásként használja a tanulási folyamatban. Szöges ellentéte az előadásokon vagy olvasmányokon alapuló hagyományos tanulási módszereknek, hiszen ott mások élményein alapul a megszerzett tudás. Az élménypedagógia a tapasztalati tanulást egyik markáns irányzata.” (Liddle 2008) Ezek alapján még elmondható, hogy a tanulás hatékonyságának fokozása olyan tapasztalatokon és élményeken keresztül történik, melyeket a diák, a fiatal saját maga él át. (Fehér-Lappints 2002) Így a szubjektív élmények összevetésével és rendszerbe illesztésével, a tapasztalatokra reflektálva egy olyan tanulás jön létre az élménypedagógiai gyakorlatokon keresztül, mely során mindenki fejlődése biztosítva van.

Ugyanis az élménypedagógiai alapelvek olyan játékokban és gyakorlatokban érvényesülnek, melyekben a tapasztalatszerzés, érzelmek átélése, az egyén csapatban való működése, a kihívás keresése a meghatározó. A játékok célja, hogy a résztvevő kicsit kizökkenjen komfortzónájából, addig szokatlan feladatot kelljen megoldania. Az élménypedagógia módszereivel létrehozott mesterséges és egyben biztonságos helyzet az, amely a valós problémamegoldás alapjául szolgálhat. A feladatok, problémák megoldása során a hatást a társas együttműködés hatványozza meg, így az egyéni tanulást a csoportos tanulás is kibővíti.

Az élménypedagógiai gyakorlatok eredményességét az irányzat alapelvei biztosítják. Ezen alapelvek más alternatív pedagógiák eszmeiségében is fellelhetők; ezért az innovatív ok-

tatási elméletek és módszerek iránt nyitott tanároknak nem ismeretlen az élménypedagógiai foglalkozások egy-egy vezérelve. Az élménypedagógia irányzata egy olyan újfajta tanítási és tanulási módszert kínál a mai tanároknak, melynek elsajátításához saját tapasztalatokon keresztül lehet eljutni.

AZ ÉLMÉNYKÖZPONTÚ TANÍTÁS FOGALMA

Az elmúlt egy-másfél évszázadban több hullámban is komoly kihívások elé került a hagyományos tanítási paradigma. Miután az iskolarendszerű oktatás tömegessé vált, a tanulmányok és szakképzések átstrukturálódtak, elterjedt a felnőttkori tanulás, átalakult az informatika és a hírközlés, a gazdaság, a tudomány és a technika fejlődése még inkább felgyorsult; szükség volt arra, hogy a pedagógia tudománya és gyakorlata új módszerekkel és eszközökkel frissüljön fel.

Bár a 20. századi reformpedagógiai irányzatok szellemi vezetői több szempontból is igyekeztek újragondolni az oktatás rendszerét, az újszerű iskola- és oktatási modelleket elenyésző számú iskola vette át – akár világviszonylatban, akár csak európai viszonylatban vizsgálódunk.

Napjainkra viszont az a jellemző, hogy a hagyományos oktatás eszköztára alternatív módszerekkel bővül. Ennek köszönhetően egyre gyakoribb, hogy a diák egy-egy hagyományos órán már nem passzív befogadója az ismereteknek, de szükség van aktív bekapcsolódásra is. Így jutunk el az élményközpontúság fogalmához.

Az élményt jelentő feladatoknak motiválóknak kell lennie ahhoz, hogy az élményközpontú tanítás és tanulás

megtörténjen. A kíváncsiság felkeltésére nagyon hasznosnak bizonyul a 21. században a gazdag audio-vizuális forrásanyagok használata, az e-learning legújabb lehetőségeinek a kihasználása, viszont a technikai berendezésektől eltekintve is fel lehet kelteni a diák érdeklődését. Gyakorlat szintjén olyan feladatokat érdemes előkészíteni a tanárnak:

- melyekkel törekszik a tanuló érzelmi és értelmi aktivizálására,
- melyekben a diákoknak lehetőségük van a kommunikációra, esetleg érvelésre, vitára,
- melyekben alkalom adódik a perspektívaátváltásra, a kritikai attitűdök formálására,
- melyekben addig ismeretlen típusú feladvánnyal, problémával találkozhatnak a fiatalok,
- melynek elvégzéséhez maga a feladat adja a diáknak a motivációt.

A fentiekben felsorolt jellemzők listáját még lehetne bővíteni, hisz az élményközpontú tanítás lehetőségeinek határát csak a tanár kreativitása és nyitottsága határozza meg. Így láthatjuk, hogy az élményközpontú tanítás fogalma leginkább egy olyan attitűdöt és tanítási módot jelöl, mely szabadon inspirálódhat bármilyen tanítási irányzattól, ezért a módszer- és eszköztár az élményszerű tanulás célját tekintve szabadon variálható.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Arisztotelész (1997): *Nikomakhoszi etika*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 5–105.
- Csíkszentmihályi Mihály (2010): *Flow: Az áramlat*. Akadémia Kiadó, Budapest
- Fehér Irén – Lappints Árpád (2002): *Pedagógiai fogalomtár*. Comenius Bt., Pécs
- Liddle, Matthew D. (2008): *Tanítani a taníthatatlant*. Pressley Ridge Magyarország Alapítvány, Budapest